

Мазко Олена,
викладач

Розвиток діалогічної педагогіки як концептуальної бази формування культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов.

Провідні тенденції сучасного українського суспільства - постійне стрімке прискорення соціального розвитку, оновлення і глобалізація міжнародних зв'язків та інтеграція до загальноєвропейського структур - роблять його надзвичайно динамічною системою, стимулюючи радикальні зміни соціальних зв'язків, людських комунікацій та трансформацію освітніх систем. Підписання Україною Болонської конвенції ставить нові вимоги щодо якості освітньої кваліфікації випускників вищих навчальних закладів. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти та у базових державних документах (Державна національна програма «Освіта. Україна: ХХІ сторіччя», Закон України «Про вищу освіту») визначається, що професійно значущі якості особистості вчителя базуються не тільки на критеріях обсягу та повноти знання, але й на здатності самостійно його поповнювати, ставити та вирішувати професійні завдання, використовувати та напрацьовувати ефективні засоби навчання. Основною вимогою є заміна старої освітньої парадигми, яка відбиває інтереси й сутність індустріального суспільства, новою методологією інформаційного суспільства.

Перехід сучасного суспільства до постіндустріального етапу свого розвитку трансформує таке суспільство в інформаційне, яке володіє специфічними для нього законами розвитку. За таких умов людина перетворюється на універсального спеціаліста, здатного працювати у різних галузях суспільного життя [4]. Сучасному інформаційному суспільству відповідає особливий характер людської діяльності – інноваційна творча діяльність, що має ознаки проектувальних стратегій і передбачає альтернативність чи поліваріативність рішень у нових умовах; це така діяльність, що має особистісні уподобання, проте орієнтується на

загальнолюдські цінності. На думку І. І. Мазур [3], сьогодні людина відіграє роль фокуса, що вбирає світ, згортаючи його у свій індивідуальний, особистісний мікрокосмос, і від того, як особистість може вплинути на себе, на суспільство, залежить майбутнє всього людства у будь-якому з відомих вимірів.

Серед найбільш значущих цінностей та смислів інформаційного суспільства виступають наступні: розуміння людини як самостійно-діяльної особистості, що в гармонії з природою та цивілізацією здійснює пізнання та перетворення оточуючого світу і прагне до нового досвіду, цінність освіти, об'єктивного наукового знання, установка на його постійний приріст, а також цінність інновацій та прогресу. У центрі уваги постає прагнення особистості до автономності та збереження тяжіння до спільності, пріоритетність вільної самореалізації та творчості, активна участь у спільному напрацюванні рішень з учасниками взаємодії будь-якого виду. Тому, нова парадигма передбачає, зокрема, модернізацію навчального процесу шляхом перенесення акценту з передачі знань вчителем на створення нового знання через педагогічну взаємодію.

Педагогічна взаємодія трактується у педагогічній науці як двостороння (між учителем і учнями) система взаємовідносин у процесі навчання, яка може бути представлена монологічним або діалогічним типом відносин. Якщо перший тип відносин між учителем і учнями, як правило, реалізується у процесі ретрансляції знань, то другий тип, діалогічний, - це не тільки передача старого відомого знання, а й конструювання нового на основі досвіду вчителя та учнів шляхом активного обговорення. Саме діалогічний тип відносин у процесі педагогічної взаємодії є основною концептуальною репрезентацією діалогічної педагогіки – однієї з новітніх філософсько-педагогічних наук. Услід за Ш. Вонг (Shelly Wong), ми розуміємо діалогічну педагогіку як модернізовану теорію і практику навчання та виховання, яка полягає в оновленні педагогічного мислення та спрямуванні його у русло діалогічності, тим самим формуючи життєву позицію індивіда й

поглиблюючи розуміння гуманізму та педагогічної свободи. Діалогічна педагогіка характеризується соціальним спрямуванням, яке передбачає навчання у спільноті, коли спільнота виступає як мотивація до навчання; проблемний підхід до навчального плану; навчання через діяльність, що передбачає навчання учнів через реальне спілкування з реальними людьми і вирішує питання, кому саме служить знання. У зв'язку з цим метою статті є узагальнення процесу розвитку діалогічної педагогіки та втілення ідей вивірених часом у сучасних освітніх практиках. Для досягнення поставленої мети ми проаналізували деякі напрями розвитку діалогічної педагогіки в історичному ракурсі (див. Таблицю 1).

Інтенсивна розробка діалогічної педагогіки почалася з середини ХХ століття (П. Фрейре, Л.С. Виготський, М.М. Бахтін), проте ідеї, що її живлять, беруть початок ще у стародавній філософії. Так, один з найстаріших представників східної філософської традиції, Конфуцій (551-479 рр. до н.е.), наполягав на необхідності вчитися бути людиною (принцип гуманізму), а також наголошував на важливості соціальних аспектів у освіті. Конфуцій навчав, дисциплінував, просвіщав учнів, проте під кінець освітнього процесу він заохочував їх до самостійності, джерелом якої вважав внутрішню силу, що народжується не в ізоляції, а у процесі діалогічних взаємин один з одним. У західній філософії давньогрецький філософ Сократ (469-399 рр. до н.е.) трактував діалог як основний засіб створення нового знання: використовуючи так звані «сократичні діалоги» у процесі навчання, він слугував посередником, задаючи учню ряд конкретних питань, тим самим допомагаючи учню визначитися щодо вже відомих йому концепцій та розвинути їх у новому напрямку.

Впровадження сократичного діалогу до сучасних освітніх і виховних практик зумовлене, з одного боку, прагненням пробудження самостійного творчого мислення у вихованців чи учнів, а з іншого – свідомим провокуванням громадськості, внаслідок чого надаються імпульси для зняття “закритих тем”, усунення заборон на обговорення певних проблем. Саме

через такий діалог населення перетворюється з мовчазних мас на громадянське суспільство, яке конститується і самостверджується через сократичний діалог.

Сократичний діалог має своєю передумовою селекцію матеріалу, тематизацію тих проблем, про які справді неможливо мовчати [8; 23]. Для цього необхідні певні компоненти, серед яких діалогічне мислення і діалогічна поведінка тих, хто організує та ініціює цей діалог, є головними. У даному випадку сократичний діалог є інноваційно орієнтованим, він відображає також спостереження і самоспостереження за діалогічними практиками.

Український філософ XVIII століття Г. С. Сковорода значною мірою продовжив стародавню філософську традицію щодо навчання та виховання особистості у руслі активної взаємодії. Він наполягав на важливості антропоцентризму, емпіричності знань та самопізнання, що виявляло, на його думку, сутність особистості. Крім того, він вказував на те, що навчання повинно бути посильним учневі. Г. С. Сковорода вважав, що суттєвою особливістю педагогічної праці є і те, що вона з початку і до кінця є процесом взаємодії людей.

Це посилює роль особистісних взаємин у педагогічній праці і підкреслює важливість моральних аспектів. Г. С. Сковорода вважав, що одним з найголовніших обов'язків педагога є виявлення і розвиток природних можливостей учня, що є ознакою характерною й для сучасної діалогічної педагогіки.

Класик вітчизняної педагогіки А. С. Макаренко обстоював діалектичну педагогіку, педагогіку активного виховання, що, на його думку, включала органічну товариську взаємодію у процесі навчання, спільність інтересів, дисциплінованість, всебічне підвищення культурного рівня, демократичність відносин, де вчитель не є керівником, а є спільником, товаришем, регулювання дружніх взаємин, гуманістичну допомогу та соціальну відповідальність, а також можливість особистості розвивати свої

здібності та зберігати свою індивідуальність, у процесі колективної праці, яка виявляється у нашому випадку як процес педагогічної взаємодії. А. С. Макаренко стоїть на тому, щоб спілкування педагогів і учнів базувалося на дружніх взаєминах, повазі вчителя до особистості учня, вірі в його сили і можливості. По суті він всебічно розробив і практично реалізував принцип співробітництва, який сьогодні має велике практичне значення у процесі навчання.

Зазначені напрями використання сократівських діалогів дещо відрізняюся концептуальними положеннями, проте вони обидва побудовані на засадах діалогічної педагогіки. Їх раціональне поєднання сприяє ефективній педагогічній взаємодії під час навчання. Беручи до уваги цю тенденцію, діалогічна педагогіка поширює свої обрії і проблемне поле. Так, якщо у середині ХХ століття вона була орієнтована здебільшого на розкриття фундаментального зв'язку між вихователем і вихованцем, дорослим і дитиною, на створення теорії “педагогічного зв'язку” [7; 222–223], то вже на початку ХХІ століття ця мікрооптика бачення виховних і дидактичних ситуацій доповнюється макрооптикою: діалогічна педагогіка стає однією з основ “глобального навчання”, яке концептуалізується як “освіта в світовому суспільстві”.

Сучасна діалогічна педагогіка базується на теоріях освітньої продуктивності діалогу між вчителем та учнем, що становить її філософське підґрунтя, а також поширює педагогічну взаємодію на засадах кооперації між вчителем та учнем, між учнями, між групами учнів, між учнями та вчителем нарівні. Прихильники сучасних практик з використанням сократичних діалогів навчають своїх слухачів і співрозмовників бажати інновацій, жити з ними і постійно створювати нове знання. Крім того, психологічне дослідження Альберта Бандури, в якому розглядаються розумові процеси, що відбуваються, коли ми вчимося від інших, започаткували теорію соціального наuczіння. Соціальне наuczіння визначається взаємовідношенням особистісних факторів, середовища і поведінки, які є взаємозалежними детермінантами,

які виникають у щоденній взаємодії [5]. У нашому дослідженні таке відношення визначається саме у процесі педагогічної взаємодії.

Таблиця 1

Характеристика етапів розвитку діалогічної педагогіки.

Етап	Представники	Сутнісні характеристики
6-5 ст. до н.е.	Конфуцій (Китай)	-принцип гуманізму; -соціальні аспекти в освіті; -самостійність, що народжується у діалозі.
5-4 ст. до н.е.	Сократ (Стародавня Греція)	-«сократичний діалог» як засіб створення нового знання; - вчитель у ролі посередника; -пробудження самостійного творчого мислення та його діалогічність.
18 ст.	Г.С. Сковорода (Україна)	-активна взаємодія у процесі навчання; -антропоцентризм; -емпіричність знання та самопізнання; -принцип доступності знань учневі.
20 ст.	А.С. Макаренко (Україна)	-активне навчання та виховання; -товариська взаємодія у процесі навчання; -демократичність відносин; -соціальна відповідальність; -спільність інтересів; -високий культурний рівень.
21 ст.	Пауло Фрейре (Бразилія), Шеллі Вонг (США)	-засади кооперації; -соціальна рівність у навчанні; -можливість вчитися один від одного; -полікультурність; -використання власного досвіду у навчанні; -вчитель у ролі посередника; -навчання через активну

		діяльність; -проблемний підхід.
--	--	------------------------------------

Успішність педагогічної взаємодії як концептуальної репрезентації сучасної діалогічної педагогіки залежить від ряду об'єктивних та суб'єктивних факторів. Одним із вирішальних факторів є наявність у вчителя культури педагогічної взаємодії. Тому одним з пріоритетів сучасної вищої педагогічної освіти є формування культури педагогічної взаємодії, якою повинен оволодіти майбутній вчитель.

Культура педагогічної взаємодії є частиною загальнолюдської культури та педагогічної культури зокрема. У ній повинні бути втілені духовні цінності освіти і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичені педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах.

Культура педагогічної взаємодії є невід'ємною складовою характеристики й сучасного вчителя іноземних мов. Оскільки сьогодні підвищується роль іноземних мов як важливого засобу міжкультурного спілкування, діяльність вчителя іноземних мов орієнтується на створення умов для саморозвитку суб'єктів навчальної взаємодії, формування і розвитку їх потреб та здібностей. У світлі нової мовної політики в Європі і в Україні акцент в підготовці майбутніх учителів іноземної мови зроблений на необхідність організації навчання іноземних мов у нових полікультурних умовах, які б дозволили викладачеві достатньо повно реалізувати свою культурно свідому роль у побудові навчального й виховного середовища, спонукаючи студентів до діалогу культур, сприйняття соціально-значущих духовно-естетичних цінностей, використовувати способи творчої педагогічної діяльності, необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості та здійснення освітньо-виховного

процесу шляхом збагачення досвіду, розуміння відмінностей між мовами та культурами. Майбутній вчитель іноземної мови повинен сприяти підготовці учнів до потреб міжнародної мобільності та співпраці, володіти такими якостями як контактність, демократичність розуміння, терпимість, різноманіття поглядів, ерудиція, здатність до співпереживання.

Аналізуючи сутність культури педагогічної взаємодії педагога, дослідники звертають увагу на компетентність (Унтілова Е.А., Гончар О.В.), професійну майстерність та творчу активність у процесі міжособистісної взаємодії (Вітвицька С.С., Майданюк Є.С., Золотухіна С.Т., Євтух М.Б. та ін.). Крім того, у сучасній українській науковій літературі можна відслідкувати наступні напрями наукових досліджень дотичних до різних аспектів культури майбутнього вчителя іноземних мов: професійна культура (Черньонков Я.О., Морська Л.І., Мирончук Н.М.), комунікативна культура (Тимченко І.І.), питання формування діалогічної культури та діалогічних умінь (Симоненко М.В., Назаренко О.А., Копіца О.І.), проблема формування дискусійних умінь (Топтигіна Н.М., Шанторін Є.В., Андронік Н.П.) тощо.

Аналіз зарубіжних наукових публікацій показав, що досліджувалися декілька напрямів, пов'язаних з даною тематикою: спілкування і культура (Адлер А., Андрєєва Г.М.), діалогічні підходи до навчання (Ш. Вонг, Б. Бенеті), теоретичні аспекти професійного спілкування та професійної культури (Кузін В.А., Венедиктова В.І., Смірнов А.А.), культура та педагогічна взаємодія у руслі діалогічної педагогіки (Іванов І.П., Ш. Вонг, І. Арендс, П. Фрейре), діалогічна педагогіка та євроінтеграція (Клепко С., Бухарева Л., Корсак К.), аналіз психологічних та педагогічних проблем спілкування (Тихомиров О.Х., Ельконін Д.Б., Виготський Л.С.).

Узагальнивши напрацьований досвід, можна зробити висновок, що культура педагогічної взаємодії майбутнього вчителя є системним утворенням. Її головними структурними компонентами є педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення учителем зразків педагогічної практики з позицій гуманізму.

Індивідуальна культура педагогічної взаємодії виявляється у професійній поведінці вчителя та його стосунках з учнями. Так, учителям з високим рівнем культури властиві теоретичне обґрунтування власної педагогічної позиції, системність педагогічної діяльності, творення, гнучкість і варіативність у прийнятті рішень. Такий педагог має індивідуальний стиль. Він не тільки зберігає і відтворює духовні цінності освіти й виховання, а й сам створює їх у вигляді нових технологій, методик, дидактичних і виховних систем. І навпаки, в учителя з низьким рівнем професійної культури виявляється невпевненість, нестійкість власної педагогічної позиції, безсистемність, непослідовність, невміння вирішувати педагогічні проблеми, труднощі у спілкуванні з учнями. Саме тому психолого-педагогічна підготовка повинна бути спрямована на розвиток педагогічної самосвідомості майбутнього вчителя, його творчої індивідуальності, яка проявляється у способах аналізу, проектування, моделювання, реалізації і рефлексії педагогічної діяльності.

Отже, враховуючи етапи розвитку діалогічної педагогіки, вважаємо, що результатом оволодіння майбутнім вчителем іноземних мов культурою педагогічної взаємодії має стати вміння вільно діалогізувати на будь-яку тематику, дотримуючись навчальних параметрів та культурних норм, здатність розвивати діалогічність мислення у себе та у інших. У подальшому дослідженні ми зосередимо увагу на встановленні шляхів регулювання, організації педагогічної взаємодії, а також шляхів забезпечення її продуктивності на засадах діалогічної педагогіки ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Бухарева Л. Диалогическая педагогика Пауло Фрейре, бразильского ученого и философа образования. // Высшее образование в России. – 2001.
2. Клепко С.Ф. Філософія освіти у європейському контексті. – Полтава, 2006.

3. Мазур И.И. Путь к экологической культуре/ И.И. Мазур, О.Н. Козлова, С.Н. Глазачёв. – М., 2001. – 216с.
4. Морська Л.І. Інформаційні технології у навчанні іноземних мов: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2008. – 256с.
5. Хон Р.П. Педагогическая психология. Принципы обучения. – М.: Деловая книга, 2002. – 736с.
6. Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. – Cambridge University Press, 2001. – 260p.
7. Draken K. Das Sokratische Dialog im Unterricht // Information Philosophie. – Hamburg, 2003. –№ 2. – S. 222-223.
8. Raupach-Strey G. Sokratische Didaktik. – Muenster-London, 2002.
9. Wong Shelly. Dialogic approaches to TESOL: Where the ginkgo tree grows. – Lawrence Erlbaum Associates. – 259 p.